

<https://doi.org/10.15407/rksu.32.027>

УДК 070.18(477)«198/199»:027.021(477.83-25)

Юрій Романишин, кандидат історичних наук, доцент,
завідувач Відділу періодичних видань імені Мар'яна та Іванни Коців
Львівська національна наукова
бібліотека України ім. В. Стефаника (Львів, Україна)
ORCID: 0000-0002-6310-1568
E-mail: jurar7@ukr.net

Надія Попадюк, кандидат філософських наук, доцент,
науковий працівник Відділу періодичних видань
імені Мар'яна та Іванни Коців, Львівська національна наукова
бібліотека України ім. В. Стефаника (Львів, Україна)
ORCID: 0000-0001-8913-1071
E-mail: grinnad13@gmail.com

НЕФОРМАЛЬНІ ГАЗЕТИ УКРАЇНИ КІНЦЯ 80-х — ПОЧАТКУ 90-х років ХХ століття У ФОНДАХ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК МІСТА ЛЬВОВА

Мета роботи — здійснити комплексний аналіз фондів наукових бібліотек м. Львова (Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, Львівська державна обласна універсальна наукова бібліотека, Наукова бібліотека Львівського національного університету ім. І. Франка) щодо наявності в них неформальних газет України кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст. **Методологія дослідження** ґрунтується на використанні загальнонаукових принципів об'єктивності, системності, причинності та історизму. З-поміж конкретно-наукових методів застосовані історико-описовий, аналітичний, проблемно-тематичний та структурно-типологічний. Використано також кількісний та якісний аналіз при обробці отриманих результатів дослідження. **Наукова новизна** результатів дослідження полягає в тому, що вперше в історії українського пресознавства проаналізовано

Цитування: Романишин Ю., Попадюк Н. Неформальні газети України кінця 80-х — початку 90-х років ХХ століття у фондах наукових бібліотек міста Львова. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2024. № 1. С. 27—37. <https://doi.org/10.15407/rksu.32.027>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

газетний масив неформальних видань України кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст., які сьогодні зберігаються у провідних наукових бібліотечних установах м. Львова. Здійснено систематизацію неформальних видань за тематичним принципом. Виокремлено такі групи газет: 1) політичні; 2) культурно-просвітницькі, літературно-мистецькі; 3) загальні; 4) фахові; 5) спеціалізовані (монотематичні). Визначені групи здебільшого поділяються на підгрупи. З'ясовано, що переважають пресодруки політичного характеру. **Висновки.** Наукове розкриття та опрацювання фондів наукових бібліотек надасть можливість дослідникам скласти об'єктивну та достовірну картину минулого, поглибити наукове вивчення проблем національної історичної спадщини, репертуару вітчизняної періодики. У перспективі планується розширити межі дослідження даної проблематики, оскільки неформальна преса зберігається не тільки у фондах наукових бібліотек, але й в архівах, музеях та інших установах м. Львова. Важливим також є оприлюднення та дослідження матеріалів із приватних колекцій.

Ключові слова: неформальні газети України, наукові бібліотеки міста Львова, колекція неформальних газетних видань, інформаційно-видавнича діяльність, позацензурна преса.

Актуальність теми дослідження. Рукописні та машинописні періодичні видання 80—90-х років ХХ ст., які суперечили офіційній думці та були в опозиції до чинної влади, користувалися попитом серед населення СРСР, адже на їхніх сторінках обговорювалися найактуальніші проблеми суспільного, літературного, національного, політичного та культурного життя в Україні. Зважаючи на те, що зазначені пресодруки були позацензурними та забороненими, а за видання, зберігання та розповсюдження людина могла отримати великий термін ув'язнення, значна їхня кількість сьогодні є втраченою назавжди. Однак багато неформальних українських видань усе ж таки були збережені завдяки зусиллям окремих осіб та організацій.

Інформація з таких пресодруків сьогодні є цінним матеріалом щодо дослідження історичних подій минулого. Тому їхні зберігання й вивчення є особливо важливими і актуальними. Після проголошення незалежності України окремі приватні колекції самвидавців та неформальної преси були передані до наукових бібліотек м. Львова. Сьогодні у трьох найбільших провідних установах — Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника (далі — ЛННБ України ім. В. Стефаника), Львівській державній обласній універсальній науковій бібліотеці (далі — ЛДО УНБ) та Науковій бібліотеці Львівського національного університету ім. І. Франка (далі — НБ ЛНУ ім. І. Франка) зберігаються понад 130 неформальних газетних видань кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст.

Аналіз досліджень і публікацій. Робота щодо дослідження неформальних газетних видань України кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст. у фондах наукових бібліотек м. Львова здійснюється науковими працівниками Відділу періодичних видань імені Мар'яна та Іванни Коців у межах наукової тематики підрозділу. Цього року заплановано видати бібліографічний покажчик, що не тільки охоплюватиме опис неформальних газетних

видань, але й міститиме інформацію стосовно розміщення матеріалів у тій чи іншій бібліотечній установі із зазначенням топографічних шифрів, які нададуть можливість провідним фахівцям здійснити замовлення.

Серед фундаментальних праць, в яких подано інформацію щодо неформальних газетних видань України кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст., варто назвати каталог за матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського «Неформальна преса в Україні» (Київ, 2001) [4] та енциклопедичний довідник «Рух опору в Україні: 1960—1990» (Київ, 2010) [6], виданий на основі дослідження архівних матеріалів, які зберігаються в Музеї-архіві та документаційному центрі українського самвидаву при видавництві «Смолоскип» у Києві.

Мета статті — здійснити комплексний аналіз фондів наукових бібліотек м. Львова (ЛННБ України ім. В. Стефаника, ЛДО УНБ, НБ ЛНУ ім. І. Франка) щодо наявності в них неформальних газетних видань України кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. У фондах наукових бібліотек м. Львова зберігаються понад 130 назв неформальних газетних видань України кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст. Серед них, зокрема: пресодруки загального характеру, різних політичних партій і товариств, літературно-мистецьких об'єднань, релігійних конфесій, молодіжні та сатиричні видання, одноразові випуски, а також газети, які видавали єврейська і російська меншини в Україні.

Найбільша кількість газет (52 назви) мають виражений політичний характер. Це насамперед видання Народного Руху України (26 назв), Української Гельсінської спілки (8 назв), Української Республіканської партії (5 назв), інших політичних партій та груп (13 назв).

Видання політичної неформальної преси періоду перебудови СРСР (1987—1989 рр.) пов'язане переважно зі звільненням національних та політичних еліт, прогресивних громадських діячів, а також утворенням на теренах України нових політичних партій, товариств, об'єднань, організацій. Саме завдяки їм на сторінках газет знову починають порушуватися питання незалежності України, з'являються статті з гострою критикою радянського суспільного й політичного ладу.

Найпотужнішою опозиційною силою в масштабах України, звичайно ж, був Народний Рух України (далі — НРУ), який серед інших політичних сил мав найбільшу кількість незалежних видань. Варто відзначити, що більшість їх почала виходити після Установчого з'їзду Руху 8—10 вересня 1989 р. Загалом у наукових бібліотеках м. Львова зберігаються 26 назв неформальних газетних видань НРУ. Серед них: «Вибір» (Київ, 1989), «Вільне Слово» (Київ, 1989—1990), «Вісник Руху» (Київ, 1989), «Вісник Руху: часопис Секретаріату» (Київ, 1990), «Вісті» (Харків, 1989), «Віче» (Львів, 1989), «Воля» (Теребовля, 1990), «Голос Карпат» (Борислав, 1989), «Гомін» (Збараж,

1990—1991), «Досвітні вогні» (Київ, 1990), «Думка» (Кіровоград, 1989), «Експрес-новини» (Київ, 1990), «Єдність» (Орджонікідзе—Нікополь—Марганець, 1990), «За народний парламент» (Київ, 1990), «Заспів» (Львів, 1990), «Львівське віче» (Львів, 1993), «На сполох!» (Харків, 1989), «Народна газета» (Київ, 1990), «Народна справа» (Луцьк, 1989—1990), «Огляд подій» (Київ, 1989—1990), «Поклик» (Івано-Франківськ, 1990, 1992), «Рада» (Рівне, 1989), «Світ» (Київ, 1990), «Сіяч» (Ланівці, 1990—1991), «Слобідська Україна» (Харків, 1989—1990), «Тернове поле» (Тернопіль, 1989—1990).

Другою за чисельністю видань була громадсько-політична і правозахисна організація Українська Гельсінська спілка (далі — УГС), заснована 7 липня 1988 р. на базі Української Гельсінської Групи, яка існувала від 1976 р. і була знищена внаслідок репресій. Основним напрямом діяльності організації було визначено захист національних прав. Насамперед мова йшла про право нації на самовизначення, що передбачає вільне встановлення політичного статусу, а також вільне забезпечення власного економічного, соціального та культурного розвитку [4, с. 9].

Однією з найважливіших ділянок роботи УГС була її інформаційно-видавнича діяльність, яку виконувала пресова служба УГС і деякі обласні філії. Головним друкованим органом був позацензурний суспільно-політичний журнал «Український вісник» (Київ—Львів, 1987—1989), а також тематичні «Експрес-випуски» (Київ—Львів, 1987—1989) цього журналу. Важливу роль у розголосі боротьби УГС як в Україні, так і за кордоном відігравали листки її прес-служби, що виходили більш-менш регулярно від липня 1988 р. (по 2—3 листки на тиждень). У березні 1989 р. Всеукраїнська Координаційна рада ухвалила заснувати газету «Голос Відродження» (Київ, 1989), доручивши її випуск Сергію Набоці [2, с. 282].

Обласні філії УГС мали також власні газетні видання. Зокрема, в наукових бібліотеках м. Львова зберігаються 7 таких пресодруків: «Вільна думка» (Луцьк, 1989), «Інформатор» (Львів, 1988—1989), «Львівські новини» (Львів, 1989—1990), «На руїні» (Київ, 1990), «Самостійна Україна» (Кам'янець-Подільський, 1990), «Тернистий шлях» (Великі Бірки, 1990), «Шлях до волі» (Рівне, 1989—1990). Видання власних газет забезпечувало можливість інформування населення про становище в Україні, а також про діяльність УГС.

29—30 квітня 1990 р. в Києві в Будинку кіно відбувся з'їзд УГС. На ньому ухвалили рішення про розпуск спілки й утворення Української Республіканської партії (далі — УРП). Її головою став дисидент, громадський та державний діяч Левко Лук'яненко. УРП обстоювала ідею побудови соборної самостійної демократичної Української держави і громадянського суспільства на засадах Загальної декларації ООН [6, с. 116—117].

Утворена партія продовжила видавати пресодруки, започатковані УГС. Серед них: «Львівські новини» (Львів, 1991) та «Тернистий шлях» (Терно-

піль, 1990). Львівський тижневик «Інформатор», який УГС видавала протягом 1988—1989 рр., двічі був перейменований протягом 1990 р. Спершу він отримав назву «Наша мета», а в подальшому — «Республіканець». Від 1991 р. інформаційно-публіцистичне видання Львівської обласної ради УРП «Республіканець» продовжує виходити друком як теоретичний журнал. У фонді ЛННБ України ім. В. Стефаника наявні примірники вказаного видання за 1991—1995 рр.

У 1991 р. в Києві УРП започаткувала видання газети республіканського рівня — «Самостійна Україна». Окрім того, вказана політична сила видавала також такі газети, як «Соборність» (Борислав, 1990) та «Центральна рада» (Київ, 1990). Отож у фондах наукових бібліотек м. Львова зберігаються сьогодні 5 назв газетних видань УРП.

Варто відзначити, що загалом у 1989—1991 рр. низка інших політичних партій, організацій та груп видавала власні неформальні газетні видання. Серед них: «Виборче право» (Клуб виборців [Львів, 1990]), «Голос» (Група київських депутатів (укр. мовою [Київ, 1989—1990], рос. мовою [Київ, 1989]), «Земля і воля» (Українська селянська демократична партія [Львів, 1991]), «Ліберал» (Газета лібералів України [Київ, 1991]), «Набат» (Конфедерація анархо-синдикалістів [Харків, 1989]), «Незалежність» (Українська Народно-Демократична Ліга [Київ, 1989—1990]), «Новий час» (Демократичний блок [Кам'янка-Бузька, 1990]), «Чорноморський вісник» (Українська Націоналістична Спілка і Всеукраїнське політичне об'єднання «Державна Самостійність України» [Одеса, 1990]), «Шляхи блюзреалізму» (Клуб прихильників блюзреалізму на Україні (К.П.Б.У.) [Харків, 1990]). Соціал-демократичний рух представлений такими пресодруками, як «Альтернатива» (Львів, 1990), «Дайджест: социал-демократии» (рос. мовою [Львів, 1990]), «Київський соціал-демократ» (Київ, 1991). На сторінках цих видань містилися аналітичні матеріали стосовно діяльності різних національно-демократичних сил, публікувалася актуальна суспільно-політична інформація України та регіонів, передруки з інших вітчизняних та закордонних незалежних видань.

Окрему групу становлять видання націоналістичного характеру, які підкреслювали власну незалежність від будь-яких громадсько-політичних структур (4 назви). Вони проголошували насамперед становлення моральних, національних, духовних цінностей українського народу і побудову на їхній основі незалежної країни. Серед них: «До нації» (Львів, 1990), «Згода» (Київ, 1992), «Свята Україна» (Київ, 1992), «Українець» (Б. м., 1992).

Широко розповсюдженими стали молодіжні газети (18 назв). Серед них теж можна виокремити кілька груп: Спілка Незалежної Української молоді — 4, Товариство Лева — 2, інші молодіжні організації та товариства — 6, студентські видання — 6.

Найбільшою молодіжною організацією УРСР була Спілка Незалежної Української молоді (далі — СНУМ), утворена 19 серпня 1989 р. біля підніжжя

гори Маківка Сколівського району Львівської області. Її програма і статут були розроблені на основі декларативних документів Української Гельсінської спілки та програми Спілки Української молоді. Головною метою діяльності СНУМ проголошувалося згуртування молоді в боротьбі за визволення українського народу від комуністичного режиму та утворення самостійної демократичної української держави. Практично відразу молодіжна організація виходить за межі Львівщини, і в різних регіонах з'являються її осередки. Сьогодні в наукових бібліотеках м. Львова зберігаються такі неформальні видання СНУМ: «За волю» (Полтава, 1990), «Замкова гора» (Київ, 1990), «Молода Україна» (Львів, 1989—1990), «Сурма» (Стрий, 1990).

16 жовтня 1987 р. у м. Львові була заснована молодіжна організація під назвою Товариство Лева. Від квітня 1989 р. воно видавало газету «Поступ» (1989—1991), яка містила також добротинний додаток «Скарбниця» (1989). Варто відзначити, що Товариство Лева спричинило формування інших громадсько-політичних, історико-культурних та мистецьких товариств у західних областях України, які також започаткували видання власних газет. Серед них: культурно-просвітницьке товариство «Вертеп» (Тернопіль), яке видавало газету «Посвіт» (1989—1990), Молодіжне історико-просвітянське товариство «Спадщина» (Львів) — газету «Спадщина» (1989—1990), товариство «Паростки» (Стрий) — газету «Українське юнацтво» (1989—1990).

Упродовж 1989—1992 рр. існувала низка інших молодіжних товариств та організацій, які мали власні пресодруки. Зокрема, літературно-художня громадська організація «Січ» (Чернівці) видавала газету «Грім» (1990), Українська скаутська організація «Пласт» (Стрий) — газету «Орлині крила» (1992), «Українська націоналістична спілка» (Львів) — газету «Шкільний вісник» (1990).

Помітну роль у молодіжному русі відіграло студентство. У грудні 1989 р. на установчому з'їзді в Києві започаткувала своє існування нова студентська організація — Українська студентська спілка (далі — УСС). У програмі декларації Спілки відзначалося, що метою УСС є боротьба за права студентів, забезпечення їх усіх стипендією, надання бажаним місця в гуртожитках, прийняття демократичних статутів вишів, можливість для студентів брати участь у вирішенні всіх важливих питань навчального процесу. Крім того, вони виступили проти насадження марксистсько-ленінської ідеології в навчальному процесі, а також за забезпечення прав українців та надання можливості представникам національних меншин отримувати освіту рідною мовою [3]. У наукових бібліотеках м. Львова зберігаються 2 неформальні газетні видання УСС: «Свобода» (Київ, 1990) та «Українське студентство» (Київ, 1990).

Значного розвитку набув рух студентів і в західних областях України. Першим його проявом було створення у травні 1989 р. з ініціативи студентів Львівського університету «Студентського братства», яке видавало газету

«Братство» (Львів, 1989—1990). Згодом осередки студентського братства почали діяти і в інших вищих навчальних закладах. Зокрема, в наукових бібліотеках м. Львова збережено такі неформальні видання студентів, як: «Будитель» (Земляцтво закарпатських студентів [Львів], 1990), «Вільна Україна» (група студентів Дрогобицького педінституту та Львівського університету імені Франка [Дрогобич], 1989), «Грюндік» (студентське братство ЛПП [Львів], 1990).

Власне студентська молодь засвідчила наявність неабиякого політичного потенціалу на шляху розбудови незалежної української державності. Саме вони вперше провели політичну акцію протесту проти чинної комуністичної влади в УРСР 2—17 жовтня 1990 р., під час якого розпочалося голодування в Києві на площі Жовтневої революції (сьогодні — Майдан Незалежності). Дана акція отримала назву Революції на граніті. Координаторами заходу стали Олесь Доній (голова УСС Києва), Маркіян Івашишин (голова Студентського братства Львова), Олег Барков (голова УСС Дніпро-Дзержинська) [1].

Важливе місце в національному відродженні українського народу та розбудові української державності відігравали такі організації, як Наукове товариство ім. Т. Шевченка, Товариство української мови ім. Т. Шевченка та товариство «Меморіал», які мали свої видання в різних областях України.

Наукове товариство ім. Т. Шевченка відновлює власну діяльність 21 жовтня 1989 р. у Львові, а в 1991 р. започатковує видання газети «Вісник НТШ» (1991—2022), яка сьогодні зберігається в багатьох бібліотечних установах м. Львова.

Товариство української мови ім. Т. Шевченка — всеукраїнська суспільно-громадська організація, утворена 11—12 лютого 1989 р. у Києві. Її головною метою було відродження та утвердження української мови в Україні й серед українців зарубіжжя. Варто відзначити, що ця організація була досить потужною, аби впливати на події у країні та на ухвалення відповідних державних рішень. У наукових бібліотеках м. Львова збережено газети обласних відділень Товариства української мови ім. Т. Шевченка: «Просвіта» (Рівне, 1989), «Просвіта» (Львів, 1989—1991), «Світоч» (Нікополь, 1990), «Слово» (Київ, 1989—1991).

«Меморіал» — всеукраїнське історико-просвітницьке, правозахисне та благодійне товариство — засноване в Києві 4 березня 1989 р. Серед першочергових завдань, визначених його статутом, — відновлення історичної правди та збереження пам'яті про політичні репресії в УРСР у XX ст., подолання тоталітарних стереотипів та утвердження прав особистості в політичній практиці та суспільному житті. Варто відзначити, що члени товариства брали активну участь у різноманітних проукраїнських мітингах у боротьбі за незалежність української держави. У наукових бібліотеках м. Львова збережено такі газети обласних підрозділів товариства «Меморіал»: «Дзвін»

(Тернопіль, 1989), «Поклик сумління» (Львів, 1989—1990). У цих виданнях широко описано терор першої совєцької окупації України (1939—1941 рр.), збройну боротьбу в 40-х роках ХХ ст. і депортації населення.

Окрему групу становлять культурно-просвітницькі, літературно-мистецькі неформальні газетні видання (11 назв): «Гуцульщина» (Верховина, 1991), «Жайвір» (Бережани, 1992—1993), «Заповіт» (Тернопіль, 1990), «Літературний Львів» (Львів, 1992), «Наше минуле» (Київ, 1992), «Наше слово» (Бахмут, 1992), «Південна громада» (Одеса, 1990), «Родослав» (Київ, 1991), «Світовид» (Тальне, 1992—1993), «Старожитності» (Київ, 1990). Цікавою є газета «Червона рута», в якій висвітлювалися головні події щодо проведення однойменного Всеукраїнського фестивалю сучасної пісні та популярної музики. У ЛННБ України ім. В. Стефаника зберігаються шість номерів газети за 1989 р., коли фестиваль уперше проводився в Чернівцях, та один номер за 1991 р., присвячений фестивалю в Запоріжжі.

До загальних неформальних пресодруків належать видання інформаційного характеру (19 назв), які мають достатньо широкий тематичний зміст. Серед них: «Бужани» (Червоноград, 1990), «Вільна бесіда» (Чернівці, 1991), «Вісник Розділля» (Новий Розділ, 1990—1991), «Галицький шлях» (Перемишляни, 1990), «Голос» (Житомир, 1990), «За вільну Україну» (Львів, 1990—1991), «Західна Україна» (Тернопіль, 1991—1992), «Курортний вісник» (Трускавець, 1990), «Львівський вісник» (Львів, 1989—1990), «Молода газета» (Київ, 1992), «Народна думка» (Городок, 1990), «Нова доба» (Львів, 1989—1990), «Перспектива» (Київ, 1989), «Подкарпатська Русь» (Ужгород, 1992—1993), «Ратуша» (Львів, 1990—1991), «Факт» (Київ, 1991—1992), «Франкова криниця» (Трускавець, 1990—1991), «Хроніка подій в Україні» (Б. м., 1990), «Еуро-центр» (Львів, 1992).

У 1990-х роках в Україні почали виходити друком професійні газети (9 назв), у яких була відсутня державна реєстрація. Серед них: «Господар» (Дрогобич, 1992), «Добре серце» (Дрогобич, 1990), «Дрогобицький колекціонер» (Дрогобич, 1992—1993), «Зелений світ» (Київ, 1990), «Ініціатива» (Київ, 1991), «Народне здоров'я» (Львів, 1991—1992), «Профспілковий вісник» (Львів, 1990), «Турбота» (Київ, 1991, 1993), «Тустань» (Борислав, 1992). Цікавими є видання окремих підприємств про власну діяльність. Це дві газети — «Агро» (Коломия, 1990) — інформаційно-рекламна газета агрофірми «Прут», а також «Вестник Чернобыля» (Чернобиль, 1991), яка видавалася науково-виробничим об'єднанням «Прип'ять». Обидві газети засновані в 1988 р. Однак, на жаль, у наукових бібліотеках м. Львова збережено пізніші роки зазначених неформальних видань.

Із масиву тогочасної неформальної періодики варто виокремити релігійні газетні видання (7 назв). Серед них: видання окремих конфесій та церков — «Віра батьків» (Українська греко-католицька церква [Львів, 1990—1991]), «Єпархіальний вісник» (Українська православна церква [Тернопіль,

1990]), «Наша віра — православ'я» (Українська Автокефальна Православна Церква [Київ, 1989—1990]), «Християнське життя» (Євангельські християни-баптисти [Київ, 1989]), «Ave Maria» (Кам'янець-Подільська римо-католицька дієцезія [Вінниця, 1992]) та богословських навчальних закладів — «Митар» (Українська католицька духовна семінарія [Львів, 1991—1992]), «Надія Церкви» (Українська католицька духовна семінарія Святого Духа [Львів—Рудно, 1992]).

Серед неформальних видань сатиричного характеру, які зберігаються в наукових бібліотеках м. Львова, відома тільки одна назва — «Сальцесон». Газета виходила друком у Львові в 1989 р. Дві газети задовольняють інтереси національних меншин: євреїв — газета «Шофар» (Львів, 1990), що виходила українською та російською мовами, росіян — російськомовна газета «День за днем» (Львів, 1989). Часописи для жіноцтва обмежуються пресодруками «Галичанка» (Львів, 1990—1991) та «Я, ти, ми» (Київ, 1992—1993).

Робота з пошуку та каталогізації неформальної преси України за період кінця 80-х — початку 90-х років XX ст. триває. Зокрема, сподіваємося на поповнення колекції неформальних газетних видань ЛННБ України ім. В. Стефаніка пресодруками з приватних збірок та архівів видатних діячів України.

Висновки. У період становлення незалежної України сформувався достатньо широкий масив неформальних газетних видань. За тематичною спрямованістю переважають видання, які мають явно виражений політичний характер. Причому варто відзначити, що такі пресодруки видавали не тільки політичні партії, громадсько-політичні організації та групи (52 назви), але й громадські об'єднання (7 назв), молодіжні та студентські рухи (19 назв). Навіть сатирично-пародійна газета «Сальцесон» мала політичне забарвлення. Такі газетні видання справили значний вплив на формування громадської політичної думки і стали передвісниками здобуття Україною державної незалежності.

Серед інших видань широко представлено неформальні газети загального характеру (19 назв), а також культурно-просвітницькі, літературно-мистецькі (11 назв). Достатньо багато професійних спеціалізованих газет (9 назв) та релігійних пресодруків (7 назв). Матеріали, опубліковані в цих газетах, розширювали горизонти життя нації з різних позицій, несли актуальну інформацію про народне життя, завдяки чому відбувалося формування нового ставлення до комуністичного режиму. Загалом варто відзначити, що неформальні газетні видання кінця 80-х — початку 90-х років XX ст. в Україні, з одного боку, допомагали людям долати власний страх, а з іншого, — спонукали їх до висловлення активної громадянської позиції.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розширенні предмета й об'єкта дослідження, оскільки фондоутримувачами самвидавців та неформальної преси сьогодні є не тільки провідні наукові бібліотеки, але й

архіви, музеї та інші установи, заклади й організації м. Львова. Окрім того, існують приватні колекції, матеріали яких теж є надзвичайно важливими і потребують оприлюднення.

Насамкінець, варто також відзначити актуальність створення цифрової колекції неформальних газетних видань України кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст. з повнотекстовими копіями пресодруків, яка надасть можливість доступу до інформації більш широкому колу зацікавлених осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **Інформаційні матеріали до дня Незалежності України / Український Інститут національної пам'яті.** URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-dnya-nezalezhnosti-ukrainy1> (дата звернення 20.03.2023).
2. Лук'яненко Л. До історії Української Гельсінської спілки. Київ : Фенікс, 2010. 320 с.
3. Мельников Д.О. Молодіжний рух в Україні: етапи та проблеми розвитку (80-ті — 90-ті рр. ХХ ст.). URL: <https://politics.ellib.org.ua/pages-5107.html> (дата звернення 13.11.2022).
4. **Неформальна преса в Україні (1988—1991) : Каталог за матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.** Київ : Смолоскип, 2001. 144 с.
5. Основоположні документи Української Гельсінської спілки. Нью-Йорк, 1989. 22 с.
6. **Рух Опору в Україні: 1960—1990. Енциклопедичний довідник / передм. Осипа Зінкевича, Олеса Обертаса.** Київ : Смолоскип, 2010. 804 с.
7. Установчий з'їзд Української Республіканської партії. Київ : РУХінформ, 1990. 123 с.

Отримано 31 березня 2023 р.

REFERENCES

1. Informatsiini materialy do dnia Nezalezhnosti Ukrainy [Informational materials for the Independence Day of Ukraine] / Ukrainian Institute of National Memory. Retrieved from: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-dnya-nezalezhnosti-ukrainy1> (accessed on March 20, 2023). [In Ukrainian].
2. Lukianenko L. Do istorii Ukrainskoi Helsynskoi spilky [To the history of the Ukrainian Helsinki Union]. Kyiv: Feniks, 2010. 320 p. [In Ukrainian].
3. Melnykov D.O. Molodizhnyi rukh v Ukraini: etapy ta problemy rozvytku (80-ti—90-ti rr. XX st.) [Youth movement in Ukraine: stages and problems of development (80s—90s of the 20th century)]. Retrieved from: <https://politics.ellib.org.ua/pages-5107.html> (accessed on November 13, 2022). [In Ukrainian].
4. Neformalna presa v Ukraini (1988—1991): Kataloh za materialamy hazetnykh fondiv Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho [Informal press in Ukraine: Catalogue based on the materials of the newspaper collections of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. Kyiv, 2001. 144 p. [In Ukrainian].
5. Osnovopolozhni dokumenty Ukrainskoi Helsynskoi spilky [Basic documents of the Ukrainian Helsinki Union]. New York, 1989. 22 p. [In Ukrainian].
6. Rukh Oporu v Ukraini: 1960—1990. Entsyklopedychnyi dovidnyk [The Resistance Movement in Ukraine: 1960—1990. An Encyclopedic Guide] / Preface by Osep Zinkevych, Oles Obertas. Kyiv, 2010. 804 p. [In Ukrainian].

7. Ustanovchyi zyizd Ukrainskoi Respublikanskoii partii [Constituent Congress of the Ukrainian Republican Party]. Kyiv, 1990. 123 p. [In Ukrainian].

Received on March 31, 2023

Yurii Romanyshyn

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv (Lviv, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-6310-1568

e-mail: jurar7@ukr.net

Nadiya Popadiuk

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv (Lviv, Ukraine)

ORCID: 0000-0001-8913-1071

e-mail: grinnad13@gmail.com

INFORMAL NEWSPAPERS OF UKRAINE IN LATE 80's AND EARLY 90's OF 20th CENTURY IN FONDS OF SCIENTIFIC LIBRARIES IN LVIV

The **purpose of the article** is to carry out a comprehensive analysis of the fonds of scientific libraries in Lviv (the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv, Lviv State Regional Universal Scientific Library, Scientific Library of Ivan Franko National University of Lviv) regarding the presence of informal Ukrainian newspapers in them of the late 80's and early 90's of the 20th century. **Methodology** research is based on the general scientific principles of objectivity, systematicity, causality and historicism. Among concrete scientific methods applied: historical and descriptive, analytical, problem-thematic, structural and typological. Quantitative and qualitative analysis was also used when processing the obtained results of the research. The **scientific novelty of the research results** lies in the fact that, for the first time in the history of Ukrainian press studies, an array of informal Ukrainian newspapers of the late 80s and early 90s of the 20th century, which today are kept in the leading scientific library institutions of Lviv, has been analyzed. Systematization of informal publications was carried out according to the thematic principle. The following groups of newspapers are distinguished: 1) political; 2) cultural and educational, literary and artistic; 3) general; 4) professional; 5) specialized (monothematic) publications. The defined groups are mainly divided into subgroups. It has been found that informal newspapers of a political nature predominate. **Conclusions.** The scientific disclosure and processing of the scientific libraries' fonds will provide an opportunity for modern researchers to create an objective and reliable picture of the past, to deepen the scientific study of the problems of the national historical heritage, the repertoire of domestic periodicals. In the future, it is planned to expand the boundaries of the study of this issue, since the informal press is stored not only in the fonds of scientific libraries, but also in archives, museums and another institutions of Lviv. The promulgation and research of materials from private collections is also important.

Key words: informal newspapers of Ukraine, scientific libraries in Lviv, a collection of informal newspaper publications, information and publishing activity, uncensored press.